

Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme*

Sinem Yapar Saçık

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Özet

Dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme ve liberalizasyon eğilimlerindeki artış, ülkelerin makro ekonomik dengelerini ve birbirleriyle ilişkilerini etkilediği gibi, teorik literatürde de değişimlere ve yeniliklere neden olmaktadır. Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik teoriler uluslararası iktisat biliminin doğuşuna kadar götürülebilmektedir. Dış ticaret günümüzde ekonomik büyümenin temel faktörlerinden biri olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme, Büyüme ve Uluslararası İktisat Teorileri, İçsel Büyüme Teorisi

The Relationship Between International Trade Policy and Economic Growth: A Theoretical Investigation

Abstract

Increasing trend in globalization and liberalization in world economy causes changes and improvements in theoretical literature as a result of its affect on macroeconomic balances and relationships among countries. The theories that relate international trade with economic growth can be traced up to the emergence of international economics. International trade has been accepted as one of the main determinants of economic growth.

Keywords: International Trade, Economic Growth, Theories of Growth and International Economics, Endogenous Growth Theory

---

* Bu çalışma, Sinem Yapar Saçık tarafından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD’de, Doç. Dr. Doğan Uysal danışmanlığında hazırlanmış ve 03.12.2008 tarihinde savunularak kabul edilmiş olan “Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1980-2006)” başlıklı doktora tezinin bir özetidir.

1.Giriş

Ekonomik büyüme, Peterson tarafından, ihtiyaç duyulan mal ve hizmetleri üretmek için toplumun üretim kabiliyetinin artması şeklinde tanımlanmaktadır (Peterson,1994:480). Ülgener'in yaptığı tanıma göre ise büyüme; "iktisadi hayatın temel verilerinde fert başına bir yıldan öbürüne daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde devamlı artışlar"dır (Ülgener,1991:409). Bu tanımda iktisadi hayatın temel verileri tabiri ile kastedilen büyümenin kaynaklarıdır. Bunlar; işgücü (beşeri sermaye), doğal kaynaklar, fiziki sermaye ve teknolojidir. Teknoloji, literatürde büyümenin yeni kaynağıdır ve özellikle içsel büyümeciler tarafından ele alınmaktadır.

Ticaret ve büyüme arasındaki ilişkiye yönelik teoriler uluslararası iktisat biliminin doğuşuna kadar götürülebilmektedir. Geleneksel ticaret teorileri, uluslararası ticaret ve refah artışları arasındaki ilişkiden yola çıkmış, ancak uluslararası ticaretin büyümeyi etkileyip etkilemediği ya da nasıl etkilediği gibi konularda yetersiz kalmıştır. İçsel büyüme modelleri ise dış ticaret - beşeri sermaye - teknolojik yenilik - büyüme ekseninde teoriye yeni katkılarda bulunmuştur. Çalışmada dış ticaret politikaları açısından sanayileşme stratejileri ele alınmış ve uluslararası ticaret ve büyüme ilişkisine yönelik teori incelenmiştir.

2.Dış Ticaret Politikası Açısından Sanayileşme Stratejileri

Sanayileşme yolunda olan bir ülke için iki strateji mevcuttur. Bunlardan ilki ihracata yönelik üretim gerçekleştirecek dışa yönelimli bir strateji, ikincisi ise malların yurt içinde üretilmesine yönelik ithal ikâmesi stratejidir. Genellikle ithal ikâmesi ve dışa yönelik stratejilerin birbirlerinin zıddı ve alternatifi olduğuna inanılmakla birlikte, birbirlerini tamamlayan stratejiler olduğuna yönelik görüşler de mevcuttur. Dışa yönelik sanayileşme stratejisinin, ticari liberalizasyon ve devletin küçültülmesi ile ilişkili olmasının şart olup olmadığı ise bu konudaki diğer tartışma noktasıdır.

Bu iki stratejinin (kaynakların ya ihraç malları üretimine ya da ithal mallara ayrılabilceği düşüncesi nedeniyle) birbirlerinin alternatifi olduğu görüşü statik ve iki sektörlü neo-klasik modelden kaynaklanmaktadır. Ancak statik parametrelerin değiştirildiği daha dinamik bir modelde bu iki strateji birbirlerinin alternatifi olarak değil, ihracatın özendirilmesinde ithal ikâmesi bir ön koşul ve ikisi birlikte uygulanabilir olarak görülmektedir. Balassa dışa dönüklüğü, özendirme sisteminde tarafsızlık ve devlet müdahalesinin olmadığı bir sistem olarak görürken, Kruger'ın düşüncesi dışa yönelik stratejilerde ihracatın özendirilmesi gerektiği yönündedir (Subaşat,2004:206-207).

Gerçekte bu iki strateji arasında benzerlikler de vardır. Ödemeler dengesi açıklarının azaltılması, sanayileşme, ekonomik büyüme ve yüksek bir istihdam düzeyinin sağlanması her iki stratejinin de benimsediği temel

amaçlardır. Stratejiler arasındaki temel fark ise, ithal ikâmecî sanayileşme stratejisinde bütün çabaların ithalatın sınırlandırılmasına, dışa yönelik sanayileşme stratejisinde ise bütün çabaların ihracatın artırılmasına yönelik olmasıdır. Ancak her iki strateji için de hem lehlerinde, hem de aleyhlerinde görüşler mevcuttur (Ay,2007:15-16).

Sanayileşmiş ülke deneyimleri göstermektedir ki, devlet desteği olmadan gelişme sağlanamamaktadır. Bu nedenle sanayileşmenin ilk aşamalarında ithal ikâmecî sanayileşmenin uygulanması, daha sonra yurt içi piyasa kapasitelerinin sınırlarına ulaşılması sonucu dışa yönelmesi, başka bir ifade ile bu iki stratejinin birbirlerini takip edecek şekilde uygulanması en rasyonel olanıdır.

2.1.İthal İkâmecî Sanayileşme Stratejisi

İthal ikâmecî sanayileşme stratejisi, ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretilmesi yoluyla sanayileşmeyi hedefleyen stratejidir. Bu hedef doğrultusunda kullanılan araçlar çoğunlukla kur politikaları, gümrük tarifeleri, ithalat kota ve yasaklamalarıdır. İthal ikâmecî strateji genellikle iki aşamada gerçekleştirilmektedir (Egeli,2001:151-512): İlk aşama, tüketim mallarının yurt içi üretiminin gerçekleştiği ve yerel piyasa kapasitesinin sınırlarına gelindiğinde son bulan aşamadır. İkinci aşamada ise ya dış piyasalara açılacak ya da ara ve yatırım mallarının yurt içinde üretimi gerçekleştirilecektir. Ancak ikinci durumda yüksek maliyetli girdi kullanmak zorunda olan sektörlerin ihracata açılmaları zorlaşacaktır. Ticari mallar ihracatındaki hızlı artışlar, uygun döviz kuru politikası, ihracat teşviklerinin varlığı ve teşvik sistemindeki istikrara dayanmaktadır (Balassa,1986:169).

İthal ikâmecî stratejinin; iç piyasada üretim gerçekleştirerek sanayileşmeyi sağlama, yeni istihdam alanları yaratma, ticaret hadlerinin ülke aleyhine gelişmesini engelleme, döviz tasarrufu sağlama gibi amaçları bulunmaktadır. Ancak bu strateji ile ulaşılmak istenen ana hedef, ülkenin kendine yetecek üretimi gerçekleştirerek büyüebilmek ve daha sonra dışa açılabilmeğdir.

İthal ikâmecî sanayileşme stratejisine yöneltilen eleştiriler üç başlık altında şu şekilde incelenmektedir (Tunç,2004:123-124).

- *Kaynakların İrrasyonel Kullanımı:* İthal ikâmesinde karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayanan bir kaynak kullanımı söz konusu değildir. Uluslararası rekabetten uzak olan sanayi daha yüksek maliyetle üretim gerçekleştirerek kaynak israfına neden olmaktadır.
- *Dışa Bağımlılık:* İthal ikâmecî strateji, ithal edilen malların yurt içi üretimini gerçekleştirilmeyi hedeflerken, esasen ulusal ekonominin dışa bağımlılığının artmasına neden olmaktadır. Çünkü ulusal ekonomi içerisinde üretilmesine karar verilen tüketim mallarının girdi ithalatında artış yaşanmaktadır.

- *Çarpık Sanayileşme:* İthal ikâmecî strateji altında ithalatı engellemek amacıyla uygulanan aşırı değerli kur politikası ile ihracatçı sektörler bir anlamda cezalandırılmış olacaktır.

Çoğaltılabilecek olan bu eleştiriler ve etkileri gittikçe artan küreselleşme süreci nedeni ile günümüzde sanayileşmekte olan ülkelerin dışa yönelik politikalar izlediği görülmektedir.

2.2.Dışa (İhracata) Yönelik Sanayileşme Stratejisi

Dışa yönelik sanayileşme stratejisi denildiğinde anlatılmak istenen ekonominin tüm yönleri ile dışa açık politikalar uyguladığı stratejidir. Birçok yazar ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile dışa yönelik sanayileşme stratejisini aynı anlamda kullanmaktadır. Ancak burada ihracata yönelik sanayileşme kastedilmektedir.

İhracatı büyümenin kaynağı olarak gören ve sanayi ürünleri ihracatında uzmanlaşmayı amaçlayan kalkınma stratejisine ihracata yönelik sanayileşme stratejisi denilmektedir (Çelebi,1991:33). İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde, geleneksel serbest ticaret teorisi çerçevesinde ülkenin karşılaştırmalı olarak üstün olduğu sektörlerde üretim yaparak, çeşitli desteklerle ihracatı arttırması ve bu şekilde sanayileşmesini sağlaması amaçlanmaktadır.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinin ekonomiye olumlu etkileri; kaynakların mukayeseli üstünlüklerinin olduğu alanlara kayması, emek faktörünün bol olduğu ülkelerde istihdamın artması, dış ticaret rejiminin liberalleşmesi sonucu kapasite kullanımının artması, ölçek genişlemesi ve ölçek ekonomilerinden yararlanılması, ihracatın özendirilerek firmaların dış rekabete açılmalarının sağlanması ve rekabetin etkisiyle verimlilik artışlarının ve yeni teknolojilerin kullanımının gerçekleşmesidir. Tüm bu olumlu etkilerinin yanında bu stratejiyi uygulamanın zorlukları da vardır. İhracata yönelik sanayilere yeterli teşvikin sağlanması bu stratejinin elzem faktörlerinden biridir. İkinci önemli faktör ise ihracatçıları teşvik edecek ve istikrarlı bir döviz kuru politikasının sürdürülebilmesidir (Egeli,2001:153). Sanayileşme çabası içerisinde olan ülkeler, ister ithal ikâmecî, ister ihracata yönelik sanayileşme stratejini benimsesinler, her ikisinde de devlet desteği zorunlu araç konumunda olacaktır.

Kimi araştırmacılar tarafından alternatif stratejiler olarak düşünülmelerine rağmen, ihracata yönelik strateji ile ithal ikâmesinin benzer özellikleri vardır. Her iki stratejide de amaç; sanayileşme, hızlı büyüme ve yüksek istihdam seviyesine ulaşmaktır (Tunç,2004:127). Aralarındaki belirleyici fark ise, ithal ikâmecî stratejide tüm çabalar ve önlemler ithalatın sınırlandırılmasına yönelik iken, ikincisinde alınan önlemler ve başvuru düzenlemeler ihracatı özendirmeye yöneliktir. Ancak, daha önce belirtildiği gibi, bazı düşünürlerce ise ihracata yönelik strateji çeşitli devlet düzenleme ve desteklemelerinden arındırılmış, pür liberal bir strateji olmalıdır.

3. Teorik Açıdan Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Ticaretten elde edilen refah kazançları A. Smith'e kadar uzanmaktadır. 18. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar egemenliğini sürdüren Klasik okulun ve iktisadın kurucusu olarak kabul edilen A. Smith'in serbest ticaretin yararlarını açıkladığı "mutlak üstünlük" teorisi, uluslararası ticaretin temelini oluşturan D. Ricardo'ya ait "karşılaştırmalı üstünlük" teorisine zemin oluşturduğu için öncelikle A. Smith'in teorisine daha yakından bakılması gerekmektedir.

A. Smith, tek bir firma için verdiği toplu iğne örneğinden hareketle işbölümünün uzmanlaşmaya ve sonuçta verimlilik artışları ile üretim artışlarına neden olacağını ortaya koymuş, ancak işbölümünün çok daha büyük piyasalar ile işleyeceğini vurgulamıştır. Bu düşüncesinden hareketle A. Smith, her ülkenin uzman olduğu alanda üretim yapması ile ülkeler arası işbölümünün gerçekleşeceği ve dolayısıyla uluslararası ticaretin her ülke için faydalı olacağı sonucuna ulaşmıştır.

Bu düşünceden hareketle ortaya çıkardığı mutlak üstünlük teorisine göre, bir ülke başka bir ülkeye göre hangi malları daha az maliyetle (teoride maliyet, homojen özellik taşıyan emek maliyetini içermektedir) üretiyorsa o malın üretiminde uzmanlaşarak ihraç etmeli, daha fazla maliyetle ürettiklerini ise diğer ülkeden ithal etmelidir. Örneğin, Türkiye'de bir işçinin bir günde üretebileceği A miktarı 40 birim, Almanya'da 20 birim, B malı miktarı ise Türkiye'de 30 birim, Almanya'da ise 50 birim olsun. Bu durumda mutlak üstünlük kuramına göre, Türkiye Almanya'ya A malı ihraç ederken, Almanya'dan B malı ithal edecektir. Çünkü Türkiye A malını, Almanya ise B malını daha ucuza üretmektedir. Böyle bir durumda iki ülkenin de refahı uluslararası ticaret nedeniyle artacaktır. Ancak Almanya'nın ya da Türkiye'nin her iki malı da daha ucuza üretmesi durumunda ticaret gerçekleşemeyeceği için A. Smith'in teorisi geçerliliğini kaybetmektedir.

D. Ricardo mutlak üstünlük teorisinin bu eksikliğini görerek karşılaştırmalı üstünlük teorisini geliştirmiş ve ülkelerin her durumda (mutlak olarak avantajlı olmadıkları durumda dahi) ticaret yapabileceklerini savunmuştur. Bu durum aşağıda yer alan Tablo 1. ile açıklanabilir.

Tablo 1: Karşılaştırmalı Üstünlükler Kuramına İlişkin Bir Örnek

	TÜRKİYE	ALMANYA
Kumaş	20 m	30 m
Buğday	60 kg	80 kg
Kumaşın fiyatı	3 kg buğday	2.66 kg buğday
Buğdayın fiyatı	0.333 m kumaş	0.375 m kumaş
Almanya'nın kumaştan avantajı	-	0.34 kg buğday
Türkiye'nin buğdaydan avantajı	0.042 m kumaş	-
Buğdayda üstünlük katsayısı	0.75	1.33
Kumaşta üstünlük katsayısı	0.666	1.5

Kaynak: Emin Ertürk, *Uluslararası İktisat*, Alfa Yayınları, 2.B., İstanbul, Eylül-2001, s.17.

Tablo 1.'de yer alan üstünlük katsayıları incelendiğinde, Almanya'nın hem kumaş üretiminde hem de buğday üretiminde mutlak olarak Türkiye'den daha avantajlı durumda olduğu görülmektedir. Ama kumaştaki avantajı buğdaydaki avantajından daha yüksektir. Emek verimliliklerindeki farkların bir sonucu olarak, Türkiye'de 1 kg buğdayla ancak 0.333 m kumaş alınabilirken, aynı buğdayın Almanya'ya satılması karşılığında 0.375 m kumaş alınabilmekte, başka bir ifade ile 1 kg buğday başına 0.042 m kumaş avantajı elde edilmektedir. Almanya'da ise 1 m kumaşla 2.66 kg buğday alınabilirken, aynı kumaşın Türkiye'ye satılması karşılığında 3 kg buğday alınabilmekte, başka bir ifade ile 1 m kumaş başına 0.34 kg buğday avantajı elde edilebilmektedir. Bu nedenle Almanya'da kaynakların tamamen kumaş, Türkiye'de ise buğday üretimine aktarılması sonucu tam uzmanlaşma elde edilecektir. Bu durumda sadece Almanya değil her iki ülke de ticarete açılacak ve bu durumdan her ikisi de kazançlı çıkarak refahlarını arttırmış olacaklardır.

Emek verimliliklerinin farklı olması temeli üzerine oturtulan karşılaştırmalı üstünlük teorisi, bu farklılığın nedenlerini açıklamada yetersiz kalmış, bunun üzerine Heckscher – Ohlin tarafından “faktör donatımı teorisi” geliştirilmiştir. İki ülkeli, iki mallı ve iki üretim faktörünün (emek ve sermaye) kullanıldığı varsayılan $2 \times 2 \times 2$ şeklindeki modelde ayrıca, ülkelerin faktör donatımları bakımından, malların ise faktör yoğunlukları bakımından birbirlerinden farklı olduğu, malların üretim teknolojilerinin ve talep koşullarının bütün ülkelerde aynı olduğu ve üretimde ölçeğe göre sabit getiri yasaının geçerli olduğu varsayılmıştır (Seyidoğlu,1999:64). Bu varsayımlar altında her ülke, bol olarak sahip olduğu faktörün (dolayısıyla daha ucuz olan faktörün) yoğun olarak kullanıldığı malları ihraç edecek, nispi olarak daha az sahip olduğu faktörün (daha pahalı olan faktörün) yoğun olarak kullanıldığı malları ise ithal edecektir. Heckscher – Ohlin modeli, ele alınan iki ülkenin sahip olduğu faktör donatımlarına göre uzmanlaşmaya gitmesi sonucunda refah kazançları elde edileceğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Modelde yer alan faktör fiyatları arasındaki farklılık, uluslararası ticaretin asıl nedeni iken, ticaretin artması ülkeler arası faktör fiyatları farklılığının ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Bu Samuelson'un ortaya koyduğu “faktör fiyatları eşitliği” teoremidir. Heckscher – Ohlin – Samuelson modelinde uluslararası ticaret, kaynakların sektörler arasında yeniden dağıtılması ile Pareto optimalitesine* ulaşılmasını sağlar. Faktör donatımı emek yoğun olan gelişmekte olan bir ülkede, ihracat sektörü ithalat sektöründen daha az sermaye yoğun olduğundan, üretimin kompozisyonundaki değişme emeğin toplam talebini ve dolayısıyla ücretleri arttırarak sermayenin fiyatını düşürür. Böylece gelir dağılımını

* Pareto optimalitesi; kimsenin durumunu kötüleştirmeden bir kişinin bile durumunu iyileştirme olanağının olmadığı maksimum refah seviyesidir.

değiştiren yeni bir denge noktasına gelinmiş olur. Heckscher – Ohlin – Samuelson modeline göre, ticari liberalizasyon, gelişmekte olan ülkelerdeki büyümede ve reel ücretlerin artmasında önemli bir politikadır. Ancak Jayme’e göre, üretim verimliliği ve uluslararası rekabet elde edilse bile Ricardo ve Heckscher – Ohlin – Samuelson modellerinde uluslararası ticaretin uzun dönemde büyümeyi belirleyip belirlemeyeceği ve nasıl belirleyeceği açık değildir (Jayme,2001:9-11).

Ticaret ve büyüme ilişkisini inceleyen diğer bir neo-klasik model Hindistanlı iktisatçı Bhagwati’nin “yoksullaştıran büyüme” hipotezidir. Bu hipoteze göre, ekonomik büyüme sonrasında refahta ortaya çıkan olumlu etkileri aşan ticaret hadlerindeki bozulmalar, tüketim üzerinde olumsuz etkide bulunmakta ve refah düzeyini azaltmaktadır (Jayme,2007:12).

Harrod, Domar ve Kaldor tarafından şekillendirilen Post Keynesyen gelenekte, uzun dönem ekonomik büyümenin belirleyicisi olarak dış ticaret çarpanı ve yatırımların önemi üzerinde durulmaktadır. İlk bakışta ticaret ve büyümenin Post Keynesyen modeli, sadece ihracata dayalı bir model olarak görünse de ihracat kadar ithalatın gelir esnekliği de bu yaklaşımın merkezindedir. Örneğin, ithalatın gelir esnekliği değişmeden devam ederse, ihracata dayalı büyüme tek başına uzun dönemde büyümede ödemeler bilançosu sınırlandırmalarına yol açabilir. Bunun nedeni, ihracata dayalı büyüme stratejisinin, ithalatın rolü nedeniyle uzun dönemli istikrarlı bir büyümeye neden olamamasıdır. İthalatın gelir esnekliğinin yüksek olduğu durumlarda yurt içi gelirin artışına bağlı olarak, ithalatın yurt içi gelir artış oranından daha büyük bir oranda artması, kısa dönemde ekonomik büyümenin cari hesap dengesi maliyetleri altında gerçekleşmesine neden olur. Dolayısıyla ithalatın yüksek gelir esnekliği, ödemeler dengesi kısıtları olmaksızın gelir artışlarına engel olabilir. Bu durumda tipik ihracata dayalı strateji başarısız olabilir (Değer,2007:38). Keynesyen akım, teknolojik değişimler ve bu değişimlerin büyümeye etkisi üzerinde durmamaktadır.

1950’lerde ortaya atılan ve Solow modeli de denilen Neo-Klasik büyüme modeli, teknolojik değişimlerin dışsal olduğu ve dış ticaretin olmadığı kapalı bir ekonomi varsayımı üzerine kurulmuştur (Berber,2006:142). İçsel (endojen) büyüme teorisi ise içsel teknolojik değişim üzerine kurulmuştur (Romer,1994:3) ve dış ticaretin serbest hale getirilmesinin olumlu etkiler yaratarak büyümeye neden olacağını savunmaktadır. Bu konuda özellikle Paul Krugman, Paul Romer, Gene Grossman ve Elhanan Helpman gibi iktisatçılar önemli çalışmalarda bulunmuşlardır.

İçsel büyüme modellerinde bilgi, beşeri sermaye, AR-GE, teknolojik gelişme ve piyasa genişliği gibi faktörler öne çıkmıştır. Dış ticarete katılan bir ülkenin üreticilerinin sadece piyasa genişliğine bağlı olarak ölçek ekonomilerinden doğan yararları toplamakla kalmayacakları, bununla birlikte daha büyük bilgi ve beşeri sermaye havuzu içinde bulunmanın

avantajlarını elde edecekleri ileri sürülmüştür. Dış ticarete katılan firmaların, etkin bir rekabet ortamı içinde olacaklarından, sürekli yenilik peşinde koşacakları, böylece verimlilik ve karlılığın artacağı belirtilmiştir (Demir ve ark.,2005:181).

İçsel büyüme teorisini ortaya koyan iktisatçılara göre dış ticaretin serbestleştirilmesi şu üç etkiye neden olmaktadır (Acar,2002:129-130):

- *Fazlalık etkisi*; dış ticaretin serbestleştirilmesi ve bilgi alışverişi sayesinde ortaya çıkmaktadır. Böylece, bir yeni ürünün birden fazla ülkede üretilmesi için kaynak ayrılmasına gerek kalmamaktadır.
- *Teknoloji etkisi*; hem mal hem de AR-GE ile ilgilidir. Dış ticaret sayesinde hem üreticiler yabancı teknolojileri kullanabilir, hem de araştırmacılar yabancı bilgilere erişebilir. Sonuçta verim artmakta ve bu da büyüme hızının yükselmesine neden olmaktadır.
- *Tahsisat (dağılım) etkisi*; dış ticaretin serbestleştirilmesinden sonra bazı yapıların değişmesi ile ilgilidir. Nitelikli elemanların, mal ve hizmet üretimi ile AR-GE çalışmaları arasındaki dağılımı ticaretin gelişmesiyle birlikte yeniden şekillenmiş olur.

1980'li yıllarda başlayan ve “Yeni İçsel Büyüme Teorileri” denilen akımın içerisinde yer alan iktisatçılardan Grossman ve Helpman'ın Paul Romer'in modelinden hareketle, 1992 yılında dış ticaret performansı ve büyüme arasındaki ilişkiler üzerine yaptıkları çalışmada, teknolojik yenilikler içsel olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, teknolojik yeniliklerin tesadüfen değil, iktisadi birimlerin bilinçli davranışları sonucu piyasa koşullarında ortaya çıkmalarıdır. Grossman ve Helpman'a göre, uzun dönemde büyümeyi etkileyen dört mekanizma vardır. Bunlar; uluslararası ticaretin teknik enformasyon transferine neden olması, uluslararası rekabetin firmaları yeni ve farklı fikir ve teknolojiler bulmaya zorlaması, uluslararası entegrasyonun piyasaların büyümesini sağlaması ve böylece uluslararası rekabetin artması, farklı yapılardaki ülkeler arası dış ticaretin kaynakların yeniden dağılımına neden olmasıdır. Böylece, entegrasyon ve artan rekabet sonucu, teknolojik yenilikler de artar ve uzun dönem büyüme sağlanır (Gürak,2006:143-149). Başka bir ifade ile Grossman ve Helpman, uzun dönem büyümenin nedenini, içsel teknolojik yenilikler sonucu bilginin yayılmasına bağlamaktadırlar.

Ayrıca Grossman ve Helpman'a göre dış ticarete açılma, iki dinamik çarpıklığın etkisini de hafifletmektedir. İlk olarak; dış ticarete açılma, yabancı piyasalar ve iş adamları ile yapılan sözleşmeleri teşvik etmekte ve böylece yaratılan taşmaların faydalarından yerel ekonominin de yararlanmasına olanak sağlanmaktadır. İkinci olarak; dış ticarete açılma, yerel AR-GE faaliyetlerinin de teşvik edilmesini sağlamaktadır (Grossman ve Helpman,2003:196).

Yeni içsel büyüme modellerinde ekonominin dışa açıklık derecesi büyüme oranını üç kanaldan etkilemektedir. Bunlar (Ateş,1998:205):

- Malların ve yatırımların ülkelerarası akışı, bilginin de ülkelerarası düzeyde yayılmasını sağlar. Bu şekilde yayılan bilgi pozitif dışsallık yaratarak, ekonominin üretken kapasitesini artırır.
- Karşılıklı ticaret yapan ülkelerin bazı sektörlerde uzmanlaşmaları, büyüme oranını olumlu yönde etkiler. Eğer bir ülke ticaret sonucu beşeri sermayenin göreceli düşük olduğu sektörde uzmanlaşırsa, bu ekonominin beşeri sermaye stoku da yavaş büyüyecektir. Bunun sonucunda, üretimdeki uluslararası uzmanlaşma, bu ülkeyi adeta cezalandırmış olmaktadır.
- Uluslararası ticaretin yaratacağı ölçek ekonomileri, büyüme oranını etkiler. Yurtiçi piyasası geniş olan ya da birleşme yoluyla bir serbest iç piyasa oluşturan ülkeler için ölçek ekonomilerinin oluşması olanaklıdır.

Sonuç olarak, dış ticaret ile elde edilen teknolojik bilgi, yaparak öğrenme ile büyümeye neden olmakta, başka bir ifade ile dış ticaret büyümenin bir kaynağı olarak görülmektedir.

4.Sonuç

Yukarıda açıklanan teorik literatürde, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisini ortaya koyma yöntemleri açısından kesinlik olmamakla birlikte, literatürün bu ilişkinin anlaşılmasında önemli katkıları olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Bu tarihsel teorik bulguların pek çoğu dış ticaret ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde pozitif ilişki olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Büyüme teorilerinin en yenisi olan içsel büyüme modeli, ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi oldukça net ortaya koymakta ve dış ticaret büyümenin bir aracı, ayrıca beşeri sermaye de, aynen fiziksel sermaye ve dış ticaret gibi, büyümenin bir kaynağı olarak görülmektedir. Açıklanan bu içsel büyüme teorisi çerçevesinde beşeri sermaye - ekonomik büyüme ve dış ticaret – ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen ampirik çalışmaların sayısında da artış görülmektedir.

Kaynaklar

- Acar, Y. (2002), İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri, Vipaş Yayınları, 4.B., Bursa.
- Ateş, S. (1998), “Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- Ay, A. (2007), Türkiye’de Dış Ticaret ve Kur Politikaları Uygulamaları, Çizgi Kitabevi, 1.B., Konya.
- Balassa, B. (1986), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açılma ve Döviz Kuru Politikaları: Türkiye Deneyimi”, Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler, H. Avni Hedili (Der.), Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara, 151-176.
- Berber, M. (2006), İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, 3.B., Trabzon.
- Çelebi, I. (1991), Dışa Açık Büyüme ve Türkiye, e Yayınları, 1.B., İstanbul.
- Değer, M. K. (2007), İhracatın Kompozisyonu ve Ekonomik Büyüme: Orta Gelirli Ülkeler Üzerine Panel Veri Analizleri (1982-2004), İmaj Yayıncılık, 1.B., Ankara.

- Demir, O., Kutlar, A. ve Üzümcü, A. (2005), “Dış Ticaret ve Beşeri Sermayenin Büyümedeki Rolü: Türkiye Örneği”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:9, 180-196.
- Egeli, H. A. (2001), “Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, 149-161.
- Ertürk, E. (2001), Uluslararası İktisat, Alfa Yayınları, 2.B., İstanbul.
- Grossman, G. M. Ve Helpman, E. (2003), “Dış Ticaret, Bilgi Taşmaları ve Büyüme”, Adem Üzümcü (Çev.), C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 187-198.
- Gürak, H. (2006), Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi, Ekin Yayınları, 1.B., Bursa, 2006.
- Jayme, F. G. (2001), “Notes on Trade and Growth”, <http://www.cedeplar.ufmg.br/pesquisas/td/TD%20166.pdf>, 12.09.2007.
- Peterson, W. C. (1994), Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme, Talat Güllap (Çev.), Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1.B., Erzurum.
- Romer, P. M. (1994), “The Origins of Endogenous Growth”, The Journal of Economic Perspectives, 8 (1), January, 3-22.
- Seyidoğlu, H. (1999), Uluslararası İktisat-Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 13.B., İstanbul.
- Subaşı, T. (2004), “Ticaret ve Kalkınma”, Dünya Ekonomisinde Bütünleşme Hareketleri ve Türkiye: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Nihal Mızrak Yıldırım (Ed.), Siyasal Yayınevi, Ankara, 181-228.
- Tunç, H. (2004), Uluslararası Ticaret, Para ve Finans, Alfa Yayınları, 1.B., İstanbul.
- Ülgener, S. F. (1991), Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayınları, 7.B., İstanbul.